

Dokument je to i o povijesnom procesu interakcije najmanje dviju kulturnih i folklornih tradicija. U konačnici, dokument je to o jednom od prvih terenskim istraživanjima Maje Bošković-Stulli, tada, kako i sama kaže, početnice, čiji je rad danas nezaobilaznim mjestom hrvatskih, ali i međunarodnih folklorističkih istraživanja.

Jelena MARKOVIĆ

Čovjek, prostor, vrijeme, Književnoantropološke studije iz hrvatske književnosti, ur. Živa Benčić i Dunja Fališevac, Disput, Zagreb 2006., 496 str.

Na zaokret znanosti o književnosti k antropologiji utjecala je sedamdesetih godina 20. stoljeća interpretativna antropologija Clifforda Geertza i njegovo semiotičko poimanje kulture kao teksta. Geertz povijesne "činjenice" shvaća kao znakove koji služe za otkrivanje iskustvene i pojmovne zbilje i smatra da je antropolog u prvome redu vezan uz "svjetovni zapis", uz etnografiju shvaćenu kao proizvodnju teksta. Taj novi tekstualizam daje prednost antropologiji kao pisanju nad antropologijom kao čitanjem. Temeljna je Geertzova antropološka postavka da se ne može odrediti granica između čovjeka i njegove prostorne ukotvljenosti, odnosno lokalnosti.

Osim Geertza, na približavanje znanosti o književnosti antropologiji znatan su utjecaj imali i radovi Georgea Marcusa, Jamesa Clifforda, M. J. Fischera i drugih.

O književnoj antropologiji kao zasebnoj disciplini prvi su govorili Wolfgang Iser i Fernando Poyatos osamdesetih godina 20. stoljeća, pritom polazeći od bitno različitih postavki. Iser niječe dihotomiju fikcije i stvarnosti te smatra da fikcija stvara moguće svjetove koji nastaju u virtualnoj realnosti značenja teksta, a u središtu pozornosti mu je čitatelj koji vlastitom imaginacijom upisuje moguća značenja. Književna antropologija W. Isera istražuje funkciju književnosti u okviru čina čitanja i osobito je usmjerena na to što se tim činom može otkriti ne samo o čitatelju nego i o osobitosti same ljudskosti. Prema Poyatosu, književni je tekst izvor za sinkronijske i dijakronijske analize ideja i ljudi, tj. pravi antropološki dokument, a njegova je pozornost usmjerena na partikularnost pojavnosti.

Dvadesetak godina od prvih teorijskih rasprava u Hrvatskoj izlazi zbornik *Čovjek, prostor, vrijeme*, prvi posvećen književnoj antropologiji u nas i obuhvaća dvadeset dva teksta. Namjera je ovoga zbornika, kako u "Predgovoru" ističu urednice Živa Benčić i Dunja Fališevac, "proširiti pojmovne okvire unutar kojih se može promišljati književnost oslanjajući se pritom uglavnom na spoznajne rezultate kulturne antropologije".

Istraživačka mreža znanstvenika u ovome zborniku podijeljena je u tri kategorije (čovjek, prostor, vrijeme), no one se međusobno prepleću i protežu na mnoge povijesti i antropologije, uključujući tako povijest svakodnevnog života, obitelji, roda, vremena, mentaliteta, percepcija, običaja, svjetonazora, stvarajući tako nov zemljovid povijesti hrvatske književnosti.

Zbornik otvara teorijski tekst Lade Čale Feldman "Znanost, prostor, vrijeme: obrisi (hrvatske) književne antropologije", koji govori o stanju te sintagme u hrvatskom književno-znanstvenom kontekstu, o njezinoj povezanosti i prepletenosti s etnologijom (i folkloristikom) te razlozima njezine dugogodišnje neudomljenosti u domaćoj znanosti.

Sljedeći je tekst Maje Bošković-Stulli, "Tragom kresnika i benandantea", folklorističko-mitološka raščlamba i usporedba nadnaravnih bića iz Istre i Slovenije (*kresnik*) s onima iz Furlanije (*benandante*) i Mađarske (*taltoš*), a mitološke sukobe zla i dobra, ili Nas i Drugoga, očitava i u suvremenome izvanknjiževnom diskursu.

Rad Tomislava Bogdana, "Pluralnost hrvatske ljubavne lirike 15. i 16. stoljeća", opovrgava tezu da su svi hrvatski renesansni autori ljubavne lirike bili petrarkisti, te u njihovim pjesmama pronalazi i druge ljubavne diskurse: srednjovjekovnu semantiku dvorske ljubavi, hedonistički diskurs te neoplatonizam, pa govori čak o implicitnome političkom karakteru hrvatske ljubavne lirike 15. i 16. st.

Upravo Bogdanov tekst otvara gotovo zaseban temat, u kojemu se autori bave ponajviše Dubrovnikom kao Gradom, dubrovačkim piscima i poviješću. Tako Pavao Pavličić u "Dva pustinjaka" analizira dvije pjesme Mavra Vetranovića istoga naziva, *Remete*; Valentina Gulin Zrnčić ("O jednom pristupu drugom spolu u tri čina. Kaleidoskop ženskih slika u Dubrovniku 15. i 16. stoljeća") rekonstruira položaj i povijest žena višega staleža u renesansnome Dubrovniku, služeći se dvjema vrstama podataka: arhivskim te narativnim izvorima iz 16. st. (djelima Kotruljevića, Držića i Gučetića). Leo Rafolt pozabavio se forenzičko-kriminalističkim profiliranjem ubojice u trima (senekijanskim) dubrovačkim renesansnim tragedijama: *Hekubi*, *Dalidi* i *Atamanteu*.

"Dubrovnik – otvoreni i zatvoreni grad" Dunje Fališevac propituje brojne ideologeme i mitologeme vezane uz dubrovački odjeljak književne proizvodnje i tim se tekstom završava ovaj "dubrovački separat".

Slijede tekstovi Davora Dukića o "Tragovima (jednog) pograničnog mentaliteta u Grabovčevu *Cvitu razgovora*", Nikole Batušića ("*Kaj su jeli naši stari*") o kulinarskim inkrustracijama u starijim kajkavskim dramama, iz kojih se čita i socioantropološka slika Zagreba i sjeverne Hrvatske na kraju 18. i početkom 19. stoljeća; te Renate Lachmann o "Arkaniziranju znanja u fantastici".

Prikazom subjekta se, ili pak čovjeka, iz različitih rakursa i nešto očitije nego ostali, bave radovi Zorana Kravara ("Opoziv subjekta kao motiv hrvatske lirike ranoga 20. stoljeća"), Dubravke Oraić Tolić ("Tipovi modernoga subjekta. Muškarci sa ženskim rodnim crtama"), Morane Čale ("Čovjek-razlomak: antropologija *Kiklopa*") i Žive Benčić ("Pisati o drugome, sjećati se sebe. *Marina ili o biografiji Irene Vrkljan*").

Analizi prostornih aspekata književnoga diskursa u prvome su redu usmjereni članci Aleksandra Flakera ("O globalizaciji prostora hrvatske književnosti"), Celiae Hawkesworth ("Vrijeme i mjesto u djelima Dubravke Ugrešić") i "Imaginarne geografije egzila" Jasmine Lukić, u kojima je prostor gotovo neodvojivo povezan s konstrukcijom identiteta.

Svakako valja spomenuti i vrsne radove Viktora Žmegača o plesu kao univerzalnom antropološkom simbolu u ranim djelima Miroslava Krležje; Gordane Slabinac o hiperboličkom strukturiranju diskursa avangarde; Tatjane Jukić o premještanju povijesti i granica u Slamnigovu romanu *Bolja polovica hrabrosti*, Vladimira Bitija o Ivanu Aralici i egzemplarnoj pri/povijesti i, na kraju, članak Bojke Tanhofer-Miličić o antropofagiji kao ritualnom ostvarenju mita u romanu *Božanska glad* Slavenke Drakulić.

Svi su tekstovi popraćeni iscrpnom bibliografijom i sažetkom na engleskome.

Na kraju ovoga iscrpnog popisa autora i tekstova posvećenih književnoj antropologiji preostaje nam nadati se da je iznimno vrijedan zbornik *Čovjek, prostor, vrijeme* tek prvi u nizu novih i drukčijih itinerera hrvatske književnosti.

Nataša POLGAR

U trodjelnu je kompoziciju knjige (uz predgovor, literaturu i bilješku o autorici) uključeno 19 tekstova različita opsega i značaja – od znanstvenih studija, preko kratkih kritičkih i esejističkih zapisa do znalačkih interpretativnih tekstova,

upravo to i tim redom. Ženstveno razigrani naslov ne aludira samo na znanstveni eros, na veselje iskustvenog promišljanja i argumentiranog pisanja, koje nam je već poznato iz pijašnjih knjiga Lade Čale Feldman. Parafraza Huizingina naslova *Homo ludens* (već prije iskorištena kao naziv 6. susreta književnica u Beču godine 1998. i kao naslov jedne od sedam kolumbijskih drama [Nohora Ayala et al.] u izboru Judith E. Weiss iz 2004.) upućuje i na rodnu vizuru subjekta te na prevalentnu tematsku sastavnicu u knjizi. Pozornije čitanje

Lada Čale Feldman, *Femina Ludens*, Disput, Zagreb 2005., 282 str. (Biblioteka Četvrti zid; knj. 20)